

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Portföy Yatırımları İşsizlik Oranları Üzerinde Etkili mi? Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi*

Hasan Tahsin Yöyen¹

Başvuru/Received: 13/07/2023

Yayın/Online Published: 20/10/2023

Kabul/Accepted: 18/10/2023

Özet

1980’lerde başlayan neoliberal reformlar ve küreselleşme hareketleri uluslararası sermaye akışlarının önünü açmıştır. Böylece özellikle tasarruf açığı bulunan gelişmekte olan ülkeler için yabancı sermaye önemli bir kaynak haline almıştır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak dışa açılan Türkiye’ye de 1990’lardan itibaren kayda değer miktarda yabancı sermaye girişi olmuştur. Bu çalışmada uluslararası sermaye hareketlerinin iki ana kalemini oluşturan doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları ile işsizlik oranları arasındaki ilişki ele alınmıştır. 1990-2022 dönemi yıllık verileriyle gerçekleştirilen Toda-Yamamoto nedensellik testinin sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımlar ve işsizlik oranları arasında çift yönlü nedensellik vardır. Portföy yatırımları ve işsizlik oranları arasında ise, portföy yatırımlarından işsizlik oranlarına doğru, tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Söz konusu bulgulardan hareketle Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin işsizlik oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı yatırımlar, işsizlik, nedensellik analizi

JEL Sınıflandırması: C5, E24, F21

Are Foreign Direct Investment and Portfolio Investment Effective on Unemployment Rates in Türkiye? Toda-Yamamoto Causality Analysis

Abstract

Neoliberal reforms and globalization movement that started in the 1980s paved the way for international capital flows. Thus, foreign capital has become an important resource especially for developing countries with a savings deficit. In parallel with the developments in the world, Türkiye, which has opened outwards, has also received a significant amount of foreign capital inflows since the 1990s. This study analyzes the relationship between foreign direct investments and portfolio investments, constitute the two main components of international capital flows, and unemployment rates. According to the results of the Toda-Yamamoto causality test conducted with annual data for the period 1990-2022, there is bi-directional causality between foreign direct investments and unemployment rates. On the other hand, unidirectional causality is found between portfolio investments and unemployment rates, from portfolio investments to unemployment rates. Based on these findings, it can be said that foreign capital inflows to Türkiye have an impact on unemployment rates.

Keywords: Foreign investments, unemployment, causality analysis

JEL Classification: C5, E24, F21

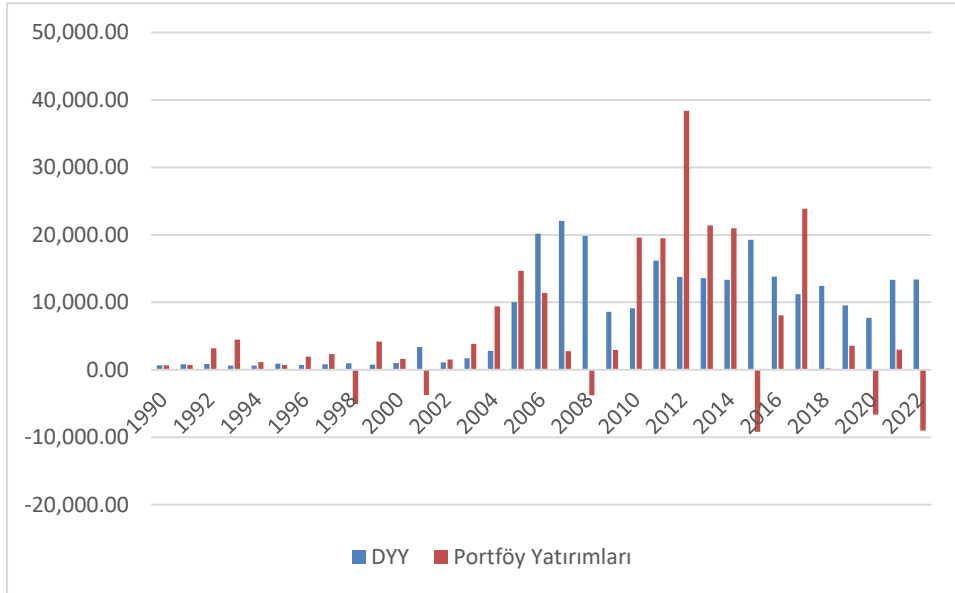
* Bu çalışma 14-17 Ekim 2023 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen 18. SCF Uluslararası “Küresel Bir Perspektifte Sürdürülebilir Kalkınma” Konferansı’nda sözlü olarak sunulan ve özet olarak basılmış “Türkiye’de Portföy Yatırımları ve Doğrudan Yatırımlar ile İşsizlik Arasındaki İlişki” isimli bildiriye yola çıkılarak hazırlanmıştır.

¹ Öğr. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Karaman-Türkiye, htahsinyoyen@gmail.com

1. Giriş

Uluslararası sermaye hareketleri esas itibarıyla doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) ve portföy yatırımları kanalıyla gerçekleşir. DYY merkez ülkedeki şirketin çevre ülkede yeni bir yatırım yapması, bir şirketi satın alması ya da bir şirketle birleşmesi olarak tanımlanabilir. Portföy yatırımları ise merkez ülkedeki fon sahiplerinin çevre ülkelerde tahvil ve hisse senedi gibi menkul kıymetler satın almasıyla gerçekleşir. 1980'ler itibarıyla gündemi meşgul etmeye başlayan uluslararası sermaye hareketleri, Türkiye için 1990'lı yıllarda anlam kazanmaya başlamıştır. Zira 1989'da mevzuatta yapılan değişiklikle Türk lirasının yabancı para birimlerine çevrilmesi serbest bırakılmıştır. Böylece sermaye fazlası olan ülkelere sermaye açığı olan ülkelere doğru yaşanan akıştan Türkiye de faydalanmaya başlamıştır. Finansal serbestleşmeyle birlikte kaynakların daha verimli kullanılacağı düşüncesi, yatırımların ve dolayısıyla ekonomik büyümenin artacak olmasıyla açıklanır (Akçay, 2023: 55). Buradan hareketle Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin ekonomik büyüme ve istihdama katkısı da her daim bir araştırma konusu olmuştur. Aşağıdaki şekilde Türkiye'ye gelen DYY ve portföy yatırımlarının 1990'dan bu yana nasıl seyrettiği görülebilir.

Şekil 1: Türkiye'de DYY ve portföy yatırımları (1990-2022)

Kaynak: TCMB EVDS'den elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Şekil 1'de eksi değerle ifade edilen, portföy yatırımları yoluyla yaşanan sermaye çıkışları dikkat çekmektedir. Bunun yanında şekilde DYY rakamlarının da bundan 15 yıl öncesine göre oldukça düşük seviyelerde olduğu görülebilir. Bu durum 1990'lardan bu yana yabancı sermayeye git gide bağımlı hale gelen ülkemiz için yabancı sermaye ile istihdam arasındaki ilişkinin önemini arttırmaktadır. Zira Türkiye yabancı sermaye girişi arttıkça ekonomik büyümenin hızlandığı tersine azaldıkça finansal ve ekonomik krizin kendini gösterdiği bir ülke görünümünü almıştır (Taymaz & Voyvoda, 2023: 31-32). Bu kırılganlık artan sermaye girişlerinin kesintiye uğramasıyla kendini göstermektedir. Sunulan yüksek faiz oranlarıyla artan portföy yatırımları aynı zamanda artan dış borç demektir. Ekonomide yaratılan katma değer dış borçları ödemedi

yetersiz kaldığında ise süreç ekonomik krize doğru ilerlemektedir. Bunun yanında yabancı sermaye girişleri Türk lirasının aşırı değerlenmesine sebep olduğundan ithalatı ve ithal ara mallarının kullanımını arttırarak ihracatın dışa bağımlılığına ve cari açığa artışa neden olmaktadır. Tüm bunlar kırılmanın derinleşmesine neden olur (Orhangazi, 2019: 115; Konukman, Şimşek & Adalı, 2022: 68).

Mevcuttaki bu yapının doğrudan ya da dolaylı olarak istihdamı olumlu veya olumsuz anlamda etkilemesi beklenir. Örneğin yabancı sermayenin ekonomik büyümeye katkısı dolaylı yoldan istihdamı arttırabilir. Ancak diğer taraftan Türkiye'ye yabancı sermaye girişiyle artan ithalat ve ithal ara mallarının kullanımını aksine istihdam yaratmanın önüne de geçebilir. Bu çalışma Türkiye'nin yabancı sermayeye olan bağımlılığından hareketle DYY ve portföy yatırımlarıyla işsizlik arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlar. Literatürde portföy yatırımlarının işsizlikle olan bağıntı DYY'ye oranla ihmal edildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın Türkiye için hem DYY ile işsizlik ilişkine dair güncel bilgi sunma hem de portföy yatırımları ile işsizlik arasındaki ilişkinin ele alınmasıyla literatüre katkı yapması beklenmektedir.

2. Literatür

Literatürde, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini konu edinen çalışmalar kadar olmasa da, DYY ile işsizlik/istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma vardır. Diğer taraftan, portföy yatırımları ile işsizlik/istihdam arasındaki ilişkiyi dikkate alan çalışmaların sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Tablo 1 ve Tablo 2'de söz konusu çalışmalar özetlenmiştir.

Tablo 1: Dünya genelinde çalışmalar

Yazar(lar)	Örneklem	Sonuç
Brady & Wallace (2000)	ABD (48 Eyalet) 1978-1996	DYY istihdam üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.
Ernst (2005)	Arjantin Brezilya Meksika	DYY'nin istihdam üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.
Fu & Balasubramanyam (2005)	Çin 1987-1998	Hem ihracat hem de DYY'deki artışlar işsizliği azaltır.
Chang (2007)	Tayvan 1981:1-2003:3	DYY ile işsizlik arasında bir ilişki yoktur.
Abor & Harvey (2008)	Gana 1992-2002	DYY istihdam üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.
Ajaga ve Nunnenkamp (2008)	ABD (48 Eyalet ve Vaşington) 1977-2001	DYY ile istihdam arasında çift yönlü nedensellik vardır.

Yazar(lar)	Örneklem	Sonuç
Karlsson, Lundin, Sjöholm & He (2009)	Çin sanayisindeki istihdamın neredeyse yarısına denk gelen işletmeler 1998-2004	DYY istihdam üzerinde pozitif etkiye sahiptir.
Rizvi & Nishat (2009)	Pakistan Hindistan Çin 1985-2008	DYY ile istihdam arasında uzun dönemli bir ilişki olsa da DYY'nin istihdam üzerinde pozitif bir etkisi yoktur.
Mehra (2013)	Hindistan 1970-2007	DYY ile milli gelir arasında pozitif bir ilişki varken dyy ile istihdam arasında bir ilişki yoktur.
Elekwa, Aniebo & Ogu (2016)	Nijerya 1980-2014	Portföy yatırımları istihdam artışını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.
Jude & Silaghi (2016)	20 Orta ve Doğu Avrupa Ülkesi 1995-2012	Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerde DYY, istihdam üzerinde başta olumsuz bir etki yaratsa da zamanla bu etki pozitif dönmektedir.
Bayar ve Şaşmaz (2017)	21 Gelişmekte Olan Ülke (1994-2014)	DYY girişleri uzun dönemde işsizliği arttırmaktadır.
Bayar, Remeikiene, Zufan ve Novotny (2020)	11 Geçiş sonrası AB üyesi ülke 2003-2017	Kahverengi alan yatırımları uzun vadede işsizliği artırırken, yeşil alan yatırımlarının uzun vadede işsizlik üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
Aladelusi ve Olayiwola (2021)	Nijerya 1985-2019	DYY ile istihdam arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 2: Türkiye'yi konu edinen çalışmalar

Yazar(lar)	Örneklem	Sonuç
Karagöz (2007)	1970-2005	DYY ile istihdam arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Vergil & Ayaş (2009)	1992-2006	DYY, istihdamı olumsuz yönde etkilemektedir.
Peker & Göçer (2010)	2000:Q1-2009:Q4	Kısa dönemde: cari dönemde DYY işsizliği artırır, iki dönem sonrasında ise azaltmaktadır. Uzun dönemde ise DYY ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Ekinci (2011)	1980-2010	DYY ile istihdam arasında bir ilişki yoktur.

Yazar(lar)	Örneklem	Sonuç
Saray (2011)	1970-2009	DYY ile istihdam arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Sandalcılar (2012)	1980-2011	DYY ile istihdam arasında nedensellik yoktur.
Bayar (2014)	2000:Q1-2013:Q3	İşsizlik ile DYY arasında uzun dönemli ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.
Göçer & Peker (2014)	Türkiye Çin Hindistan 1980-2011	DYY, Çin ve Hindistan’da istihdama pozitif etki yaparken Türkiye’de negatif etkide bulunmaktadır.
Hisarcıklar, Gültekin-Karakaş & Aşıcı (2014)	2000-2008	DYY, istihdam üzerinde pozitif ancak zayıf bir etkiye sahiptir.
Doğan & Can (2016)	1970-2011	DYY, istihdam üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip değildir.
Noyan-Yalman & Koşaroğlu (2017)	1988-2016	DYY ile işsizlik arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
Turan-Koyuncu (2017)	1990-2015	DYY ile istihdam arasında ilişki yoktur.
Oğuz (2018)	1990-2016	DYY ile istihdam arasında uzun dönemli bir ilişki olsa da iki değişken arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur.
Korkmaz & Daştan (2020)	2005:Q1-2019:Q4	İşsizlik oranlarından DYY’ye doğru bir nedensellik vardır.
Tütüncü-Hasbi & Evlimoğlu (2023)	1993-2018 15 Gelişmiş-15 Gelişmekte Olan Ülke	DYY hem büyüme oranlarını artırır hem de işsizlik oranlarını azaltır.

Literatürde Türkiye’yi ele alan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların birçoğunda DYY ile işsizlik/istihdam arasında bir ilişki olmadığı veya Türkiye’de DYY’nin istihdamı olumsuz yönde etkilediği sonuçlarına erişildiği görülmektedir.

3. Veri ve Yöntem

Çalışmada 1990-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. DYY ve portföy yatırımları verileri TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden, işsizlik verileri ise IMF’nin veri tabanından elde edilmiştir. Ekonometrik analiz “Eviews 10.0” paket programı kullanılarak Toda-Yamamoto nedensellik testi ile gerçekleştirilmiştir.

Toda ve Yamamoto (1995), Granger (1961) nedenselliğini elde etmek için yeni bir yöntem geliştirmişlerdir. Bu yöntem, VAR modelinin “ $k+d_{max}$ ” değeriyle tahminine dayanır. “ k ” değeri ilk VAR modelinin uygun gecikme değeri, “ d_{max} ” değeri ise değişkenlerin maksimum entegre olma derecesidir (Dritsaki, 2017: 123). Toda-Yamamoto nedensellik testinde seriler seviye

değerleriyle analize katıldığından veri kaybının da önüne geçilir.

4. Ampirik Analiz

Toda-Yamamoto nedensellik testini gerçekleştirebilmek için öncelikle “k” ve “d_{max}” değerlerinin elde edilmesi gerekir. Bunun için ampirik analizde öncelikle serilerin durağanlığı test edilmiştir. Tablo 3’te ADF birim kök testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3: ADF birim kök testi olasılık değerleri

Değişkenler	Sabit I(0)	Trend ve Sabit I(0)	Sabit I(1)	Trend ve Sabit I(1)
fdi	0.4251	0.4926	0.0011	0.0064
pi	0.0365	0.1462	0.0000	0.0000
unemployment	0.4194	0.0161	0.0014	0.0084

Tablodaki değişkenlerden “fdi” doğrudan yabancı yatırımları, “pi” portföy yatırımlarını, “unemployment” ise işsizlik oranlarını temsil etmektedir. ADF birim kök testi sonuçlarına göre üç değişken de hem sabit hem de trend ve sabitli modelde I(1)’dir. Dolayısıyla maksimum entegre olma derecesini ifade eden “d_{max}” değeri “1” olarak elde edilir.

Daha sonra “k” değerini elde edebilmek için VAR modelinin optimum gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Tablo 4’te yer alan sonuçlara göre k değeri 1 olarak elde edilir. Zira AIC (Akaike Information Criterion) bilgi kriteri dışındaki tüm bilgi kriterlerine (Sequential Modified LR Test Statistic, Final Prediction Error, Schwarz Information Criterion, Hannan-Quinn Information Criterion) göre gecikme sayısı 1’dir.

Tablo 4: VAR modelinde optimum gecikme uzunluğu

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
1	77.69775*	1.87e+15*	43.67485	44.24063*	43.85204*
2	13.91847	1.90e+15	43.66288*	44.65299	43.97297

Ancak k değerinin 1 olarak alınabilmesi için VAR modelinin istikrar koşulunu sağlaması gerekir. Bu amaçla hem otokorelasyon hem de değişen varyans olup olmadığı test edilmiştir. Tablo 5’te “LM Otokorelasyon Testi” ve “White Değişen Varyans Testi”nin sonuçları yer almaktadır.

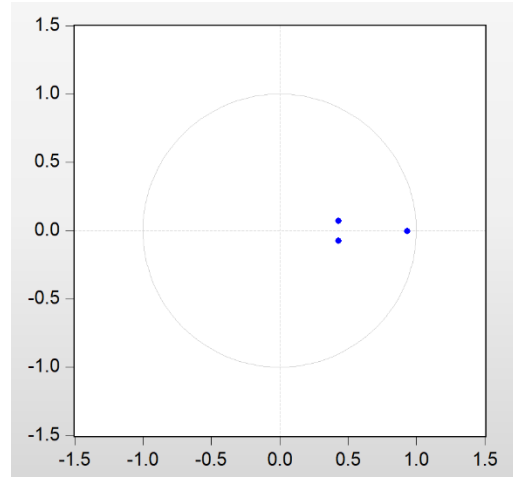
Tablo 5: Otokorelasyon ve değişen varyans testi sonuçları

LM Otokorelasyon Testi		
Gecikme	LM Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1	13.47352	0.1423
White Değişen Varyans Testi		
Gecikme	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1	180.6227	0.1505

Elde edilen sonuçlara göre kurulan VAR modeli istikrarlı bir modeldir. Zira olasılık değerleri

0,05'ten büyük olduğundan “Otokorelasyon yoktur” ve “Değişen varyans yoktur” şeklindeki H_0 hipotezleri kabul edilmektedir.

Şekil 2: AR karakteristik polinomlarının ters kökleri

Son olarak Şekil 1’de söz konusu VAR modelinin AR karakteristik polinomlarının ters köklerinin hepsinin birim çemberin içinde olduğu görülebilir. Buradan hareketle 1 gecikmeyle tahmin edilen VAR modelinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır.

Tablo 6: Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
fdi => unemployment	6.716410	0.009553
unemployment => fdi	9.456577	0.001723
portfolio => unemployment	8.397079	0.003758
unemployment => portfolio	0.854645	0.196491

Böylece “k” değeri “1” olarak ele alınmış ve yine “1” olarak hesaplanan “ d_{max} ” değerinden hareketle 2 gecikmeli VAR modeli üzerinden Toda-Yamamoto nedensellik testi gerçekleştirilmiştir. Tablo 6’da yer alan olasılık değerlerinin 0,05’ten küçük olması “nedensellik yoktur” şeklinde H_0 hipotezini reddettiğimiz anlamına gelir. O halde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi şöyle ifade edilebilir:

- DYY ile işsizlik oranları arasında çift yönlü nedensellik vardır.
- Portföy yatırımlarından işsizlik oranlarına doğru tek yönlü nedensellik vardır.

Başka bir deyişle DYY işsizlik oranlarının granger nedeni iken, işsizlik oranları da DYY’nin granger nedenidir. Ayrıca portföy yatırımlarının da işsizlik oranının granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5. Sonuç

Uluslararası sermaye hareketleri tasarruf açığı olan, Türkiye gibi, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir fırsat olarak görülebilir. Bu çalışmanın sonuçları söz konusu fırsatın değerlendirilmesine dair fikir vermektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, DYY'nin istihdam/işsizlik üzerinde etkili olduğu sonucuna erişen literatürdeki diğer çalışmaları desteklemektedir. Bu minvalde Türkiye'de DYY'nin istihdamı olumsuz yönde etkilediğini ifade eden Vergil & Ayaş (2009), Göçer & Peker (2014), Bayar (2014) ve Bayar & Şaşmaz (2017)'in çalışmaları ön plana çıkar. DYY'nin işsizlik oranlarının nedeni olduğu sonucu Türkiye'ye gelen DYY'nin yeni yatırımlardan ziyade özelleştirme, satın almalar veya birleşmeler şeklinde kahverengi alan yatırımları olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca ülkeye gelen yabancı sermayenin büyük bir bölümü hizmet sektörüne (çoğunlukla finans) yönelmektedir. Tüm bunlar DYY'nin istihdam yaratmak yerine işsizliği arttırdığı görüşünü desteklemektedir. Zira DYY artışı yerli şirketlerin verimliliğini düşürebilmekte ve daha ileri teknolojileri kullanan yabancı şirketler rakip yerli şirketlere göre daha az çalışana ihtiyaç duyabilmektedir (Bayar & Gavriletea, 2018: 1). Korkmaz & Daştan (2020)'a paralel olarak işsizlik oranlarının da DYY'nin nedeni olduğu sonucu ise Türkiye'ye gelen DYY'yi arttırma hedefinin istihdam politikaları üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Diğer taraftan portföy yatırımlarının işsizliğin nedeni olduğu bulgusu, artan portföy yatırımlarıyla Türk lirasının aşırı değerlenmesi üzerinden açıklanabilir. Aşırı değerli Türk lirası ithalatı ve sanayide ithal ara malı kullanımını artırırken ihracat üzerinde de negatif bir etki yapar. Bu durum istihdam yaratılmasının önüne geçerek işsizliğe sebep olabilir. Ayrıca ekonomik kriz dönemlerinde Türkiye'ye gelen portföy yatırımlarının azalması, hatta var olanın ülkeyi terk etmesi bir borç krizine ve ekonomik krizin derinleşmesine sebep olur. Ekonomik büyümedeki hasarı arttıran bu durum işsizliği arttıran sebeplerden biri olarak görülebilir.

Hem DYY'nin hem de portföy yatırımlarının işsizlik oranları üzerinde etkili olduğu sonucu, Türkiye'nin ülkeye gelen yabancı sermayenin niteliği ve kullanımına dair politikalarını gözden geçirmesi gerektiğini gösterir. DYY için yeşil alan yatırımlarını ülkeye çekmeye yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi elzemdir. Portföy yatırımlarıyla ülkeye giren yabancı sermayenin ise yüksek teknoloji üreten, katma değeri yüksek alanlarda değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Kısa vadeli sermaye hareketleri olarak çeşitli riskleri beraberinde getiren portföy yatırımları yerine yeşil alan yatırımlarını içeren DYY'yi arttırmaya odaklanmak Türkiye'nin faydasına olacaktır.

Kaynakça

- Abor, J. & Harvey, S. K. (2008). Foreign direct investment and employment: host country experience. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1(2), 213-225. <http://dx.doi.org/10.1080/17520840802323224>
- Ajaga, E. & Nunnenkamp, P. (2008). Inward FDI, value added and employment in US states: A panel cointegration approach. *Kiel Working Paper; 1420*, Kiel Institute for the World Economy. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/4290/1/KWP_1420_final.pdf
- Akçay, Ü. (2023). Transformations in the Turkish economy: A political economy analysis of 100 years of the Republic of Turkey. In: Balci, B., Monceau, N. (eds) *Turkey, a Century of Change in State and Society*, The Sciences Po Series in International Relations and Political Economy. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-33444-3>

- Aladelusi, K. B. & Olayiwola, H. O. (2021). Foreign direct investment and employment creation in Nigeria. *Canadian Social Science*, 17(1), 16-24. <http://dx.doi.org/10.3968/12033>
- Bayar, Y. (2014). Effects of economic growth, export and foreign direct investment inflows on unemployment in Turkey. *Investment Management and Financial Innovations*, 11(2), 20-27. https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/5768/imfi_en_2014_02_Bayar.pdf
- Bayar, Y. & Şaşmaz, M. Ü. (2017). Impact of foreign direct investment on unemployment in emerging market economies: A co-integration analysis. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(3), 90-96. <http://dx.doi.org/10.25103/ijbesar.103.07>
- Bayar, Y. & Gavriletea, M. D. (2018). Foreign direct investment inflows and financial development in central and eastern european union countries: A panel cointegration and causality. *International Journal of Financial Studies*, 6(55), 1-13. <http://dx.doi.org/10.3390/ijfs6020055>
- Bayar, Y., Remeikiene, R., Zufan, J. & Novotny, M. (2020). Unemployment effects of greenfield and brownfield investment in post-transition European union members. *E&M Economics and Management*, 23(2), 4-16. <https://doi.org/10.15240/tul/001/2020-2-001>
- Brady, D. & Wallace, M. (2000). Spatialization, foreign direct investment, and labor outcomes in the American States, 1978-1996. *Social Forces*, 79(1), 67-99. <https://doi.org/10.2307/2675565>
- Chang, S. C. (2007). The interactions among foreign direct investment, economic growth, degree of openness and unemployment in Taiwan. *Applied Economics*, 39(13), 1647-1661. <https://doi.org/10.1080/00036840600675612>
- Doğan, B. & Can, M. (2016). Doğrudan yabancı yatırımlar istihdamı etkiliyor mu?: Türkiye örneğinde ARDL sınır testi yaklaşımı. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(614), 9-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fpeyd/issue/48033/607466>
- Dritsaki, C. (2017). Toda-Yamamoto causality test between inflation and nominal interest rates: Evidence from three countries of Europe. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(6), 120-129. <https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/5676>
- Ekinci, A. (2011). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdama etkisi: Türkiye uygulaması (1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 71-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/5718/76549>
- Elekwa, P., Aniebo, C. & Ogu, C. (2016). Does foreign portfolio investment affect employment growth in Nigeria?. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 7(12), 81-84. https://www.researchgate.net/publication/338547568_Does_Foreign_Portfolio_Investment_Affect_Employment_Growth_in_Nigeria
- Ernst, C. (2005). The FDI-employment link in globalizing world: The case of Argentina, Brazil and Mexico. *International Labour Organization-Employment Strategy Papers*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/documents/publication/wcms_114029.pdf
- Fu, X. & Balasubramanyam, V. N. (2005). Exports, foreign direct investment and employment: The case of China. *World Economy*, 28(4), 607-625. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2005.00694.x>
- Göçer, İ. & Peker, O. (2014). Yabancı doğrudan yatırımların istihdam üzerindeki etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan örneğinde çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1), 108-123. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13700/165840>
- Hisarcılılar, M., Gültekin-Karakaş, D. & Aşıcı, A. A. (2009). Can FDI be a panacea for unemployment? The Turkish case. In: Dereli, T., Soykut-Sarıca, Y., Şen-Taşbaşı, A. (eds) *Labor and Employment Relations in a Globalized World. Contributions to Economics*.

- Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04349-4_3
- Jude, C. & Pop Silaghi, M. I. (2015). Employment effects of foreign direct investment. New evidence from central and eastern European countries. *Banque de France Working Paper*, 553, 1-36. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2607520
- Karagöz, K. (2007). Bir sosyal politika aracı olarak doğrudan yabancı yatırımların istihdama etkisi. *Journal of Economy Culture and Society*, 36, 99-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9516/118898>
- Karlsson, S., Lundin, N., Sjöholm, F. & He, P. (2009). Foreign firms and Chinese employment. *The World Economy*. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2009.01162.x>
- Konukman, A., Şimşek, O. & Adalı, Z. (2022). 2018 Döviz krizini dış borç ve cari açık üzerinden okumak. *Türkiye Üzerine Politik İktisat Yazıları*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Korkmaz, Ö. & Daştan, B. (2020). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile işsizlik oranı arasındaki ilişki (2005-2019). *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(4), 260-279. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijephss/issue/56690/751361>
- Mehra, N. (2013). Impact of foreign direct investment on employment and gross domestic product in India. *International Journal of Economics and Research*, 4(4), 29-38. [https://www.ijeronline.com/documents/volumes/Vol4Iss4JA2013/ijer%20v4i4%20ja%202013\(3a\).pdf](https://www.ijeronline.com/documents/volumes/Vol4Iss4JA2013/ijer%20v4i4%20ja%202013(3a).pdf)
- Noyan-Yalmaz, İ. & Koşaroğlu, Ş. M. (2017). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 1(2), 191-205. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ueip/issue/31103/344854>
- Oğuz, A. (2018). Makro ekonomi açısından doğrudan yabancı yatırımlar ve istihdam. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 671-683. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/459334>
- Orhangazi, Ö. (2019). Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları, finansal kırılganlıklar ve kriz dinamikleri. *Mülkiye Dergisi*, 43(1), 111-137. dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/44593/678955
- Peker, O. & Göçer, İ. (2010). Yabancı doğrudan yatırımların Türkiye’deki işsizliğe etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1187-1194. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876915.pdf>
- Rizvi, S. Z. A. & Nishat, M. (2009). The impact of foreign direct investment on employment oppurtunities: Panel data analysis: Empirical evidence from Pakistan, India and China. *The Pakistan Development Review*, 48(4), 841-851. <https://www.jstor.org/stable/41261350>
- Sandalcılar, A. R. (2012). Türkiye’de yabancı doğrudan yatırımların istihdama etkisi: Zaman serisi analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 273-285. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2707/35816>
- Saray, M. O. (2011). Doğrudan yabancı yatırımlar-istihdam ilişkisi: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 161, 381-403. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/125225>
- Taymaz, E. & Voyvoda, E. (2023). Türkiye ekonomisinde dış ticaret, cari denge ve yapısal dönüşüm. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 50, 29-54. open.metu.edu.tr/handle/11511/104473
- Vergil, H. & Ayaş, N. (2009). Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 24(275), 89-114. <http://dx.doi.org/10.3848/iif.2009.275.9912>
- Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector auto regression with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01616-8)
- Turan-Koyuncu, F. (2017). Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişki: Türkiye uygulaması (1990-2015). *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7(2), 17-24. <https://www.ijses.org/index.php/ijses/article/view/217>
- Tütüncü-Hasbi, D. & Evlimoğlu, U. (2023). Uluslararası sermaye hareketlerinin büyüme ve

işsizlik üzerine etkisinin incelenmesi: Panel veri analizi. *Fiscaoeconomia*, 7(3), 1948-1976.
<http://dx.doi.org/10.25295/fsecon.1254970>